ข้อเสนอนโยบาย “วิถีเกษตรนิเวศกับการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ”

สรุปสถานการณ์ปัญหา ผลกระทบในเรื่องนั้น ๆ ที่โยงกับปัญหาโลกร้อน

คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Intergovernmental Panel on Climate Change: IPCC) ประเมินว่า ภัยคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษยชาติในหลากหลายมิติ ทั้งภัยพิบัติจากธรรมชาติ สภาพอากาศแปรปรวน และที่สำคัญคือ กระทบต่อการผลิตในภาคเกษตรซึ่งอาจสร้างปัญหาด้านความมั่นคงทางอาหาร

ภาคการเกษตรมีความสัมพันธ์กับภูมิอากาศอย่างมาก หากภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน และระดับความเข้มของแสง ซึ่งส่งผลต่อสภาพพื้นที่เพาะปลูก การทำปศุสัตว์ และแหล่งน้ำ รวมถึงการส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ตั้งแต่ระยะการออกดอกและการเก็บเกี่ยวผลผลิต ตลอดจนถึงความชื้นในดินและการเข้าทำลายของศัตรูพืช นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมินั้นยังได้ส่งผลกระทบต่อระดับน้ำใต้ดิน อุณหภูมิของน้ำ และคุณภาพของน้ำใต้ดิน รวมถึงคุณภาพและปริมาณผลผลิตอาหารที่จะกระทบต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบไปถึงการทำประมงด้วย เช่น การระเหยของน้ำในสระช่วงฤดูแล้ง คลื่นความร้อนทำให้ออกซิเจนในน้ำลดลงทำให้ปลาตาย ฯลฯ โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ปริมาณปลามีจำนวนลดลงและกระทบต่อกลุ่มคนที่ทำงานเกี่ยวข้อง ปลาถือเป็นหนึ่งในแหล่งโปรตีนสำคัญที่เอื้อให้ประชากรกว่า 3.2 พันล้านคนได้เข้าถึง และเอื้อต่ออาชีพประมงที่ทำให้ให้เกิดการจ้างงานถึง ร้อยละ 10 ของประชากรโลก

จากงานศึกษาในปี 2021 ของ GRAIN องค์กรภาคประชาสังคมระหว่างประเทศที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ เกษตรกรรม และความมั่นคงทางอาหารมาอย่างยาวนาน วิเคราะห์ว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้สร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจอาหารที่ต้องเสียหายไปกว่า 2.32 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2019 ผลกระทบเกิดมากในทวีปเอเชียและออสเตรเลียที่เป็นฐานเศรษฐกิจอาหารของโลก ตัวอย่างเช่น ประเทศอินเดียสูญเสียผลผลิตทางการเกษตรทุกปีจากภัยธรรมชาติราว ร้อยละ 4-9 รายได้ของเกษตรกรลดลงร้อยละ 15-18 และเพิ่มเป็น ร้อยละ 25 ในพื้นที่ไม่มีชลประทาน

สถาบันวิจัยนโยบายอาหารระหว่างประเทศได้คาดการณ์ว่า จนถึงปี พ.ศ. 2593 (เกือบ 30 ปีข้างหน้า) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศอาจทำให้ผลผลิตทางการเกษตรทั่วโลกลดลงถึง ร้อยละ 30 ประชากรโลกประมาณ 50 ล้านคนเสี่ยงต่อการขาดสารอาหาร โดยเฉพาะเกษตรกรในประเทศกำลังพัฒนาที่มีความไม่มั่นคงในสิทธิที่ดินทำกิน ซึ่ง ร้อยละ 40 เป็นเกษตรกรหญิงที่ต้องเผชิญแรงกดดันอย่างหนักหน่วง

ประเทศไทยถูกจัดเป็นประเทศเสี่ยงต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในลำดับที่ 9-10 ของโลก ประเทศไทยสูญเสียรายได้ 657-821 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เนื่องจากภาวะฝนแล้งเป็นระยะเวลานานและตามมาด้วยน้ำท่วมรุนแรงในพื้นที่ปลูกข้าวทางภาคเหนือและภาคอีสาน ทำลายผลผลิตข้าวปริมาณ 100,000 ตันหรือคิดเป็น ร้อยละ 8 ของปริมาณการส่งออก รวมทั้งจากข้อมูล ณ วันที่ 26 ตุลาคม 2565 ของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่คาดว่า พื้นที่การเกษตรทั่วประเทศที่รับผลกระทบจากอุทกภัยรวม 58 จังหวัด พื้นที่รวม 5,190,233.50 ไร่ แบ่งเป็นข้าว 3,465,053.50 ไร่ พืชไร่และพืชผัก 1,645,440.00 ไร่ ไม้ผลไม้ยืนต้นและอื่น ๆ 79,740.00 ไร่ เกษตรกรได้รับผลกระทบรวม 621,265 ราย มูลค่าความเสียหายมหาศาล

นอกจากผลกระทบที่สร้างความเสียหายต่อการเกษตรแล้ว ภาคเกษตรกรรมยังถูกมองเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุของภาวะโลกร้อนด้วย กล่าวคือ ก๊าซมีเทนถูกปลดปล่อยมาจากการเก็บเกี่ยวข้าวและปศุสัตว์ และไนตรัสออกไซด์ที่ปล่อยออกมาจากปุ๋ยและปัสสาวะของปศุสัตว์มีส่วนสร้างภาวะก๊าซเรือนกระจกยิ่งกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์แม้จะมีปริมาณน้อยกว่า หากทว่า ในความเป็นจริงแล้ว ระบบเกษตรกรรมที่สร้างก๊าซเรือนกระจกไม่ใช่มาจากเกษตรแปลงย่อย แต่เป็นเกษตรอุตสาหกรรมที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ฯลฯ โดยเฉพาะปศุสัตว์ที่ต้องใช้ปุ๋ยไนโตรเจน สารเคมีกำจัดแมลง เครื่องจักรเชื้อเพลิงฟอสซิล ซึ่งเกษตรรายใหญ่เหล่านี้สร้างผลกระทบนิเวศมหาศาล ทำลายดิน น้ำ ป่าที่มีศักยภาพดูดซับก๊าซคาร์บอน อีกทั้งระบบขนส่งอาหารทางไกลที่ใช้การแช่แข็ง การขนส่ง และเมื่อถึงผู้บริโภคเกิดอาหารเหลือทิ้ง (food waste) ที่มีสัดส่วนสูงก็มีส่วนสร้างก๊าซเรือนกระจกได้มาก

สรุปกรอบนโยบายรัฐ วิเคราะห์ปัญหานโยบายที่เกี่ยวกับโลกร้อนและอื่น ๆ

นายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวถ้อยแถลงในการประชุมระดับผู้นำว่าด้วยการดำเนินการสภาพภูมิอากาศ (Climate Ambition Summit) ในโอกาสเข้าร่วมการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญครั้งที่ 78 (UNGA78) เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2566 โดยแสดงเจตนารมณ์ของประเทศไทยที่ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยจะยกระดับการแก้ไขอย่างเต็มที่และด้วยทุกวิถีทาง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน (Carbon Neutrality) ภายในปี ค.ศ. 2050 และปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ (Net Zero Greenhouse Gas Emission) ภายในปี ค.ศ. 2065 และได้แถลงสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร คือ “ไทยได้ดำเนินโครงการนำร่องโดยใช้แนวความคิดจากเกษตรกรรมยั่งยืน ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกประสบความสำเร็จพร้อมต่อยอดโครงการ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนเท่านั้น แต่ยังช่วยลดความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและช่วยเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่เกษตรกรทั่วประเทศอีกด้วย”

ตัวอย่างของโครงการต่อยอดที่นายกรัฐมนตรีกล่าวถึงคือ โครงการเพิ่มศักยภาพการปลูกข้าวที่เท่าทันต่อภูมิอากาศ (Thai Rice GCF)" ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนภูมิอากาศสีเขียว (GCF) ผ่านทางองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของเยอรมัน (GIZ) และดำเนินการโดยกรมการข้าว สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นเวลา 5 ปี (1 ต.ค. 2566 - 31 ต.ค. 2571) เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่การทำนาที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่ำและเสริมสร้างขีดความสามารถในการปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในพื้นที่ 21 จังหวัด ของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และที่ราบลุ่มภาคกลาง โดยมีเป้าหมายลดความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของชาวนารายย่อยจำนวน 250,500 ราย และลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำนาประมาณ 2.4 MtCO2eq ผ่านการส่งเสริมให้ชาวนาเรียนรู้และลงมือปฏิบัติเทคนิคการทำนาในรูปแบบใหม่ การส่งเสริมการตลาด รวมทั้งการสนับสนุนทางการเงิน เช่น การทำนาแบบเปียกสลับแห้ง การปรับระดับพื้นที่นาด้วยระบบเลเซอร์ การจัดการฟางและตอซัง การใส่ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน การใช้พันธุ์ข้าวที่ทนทานต่อภัยแล้ง เป็นต้น

ประเด็นสำคัญที่ตั้งเป็นข้อสังเกตคือ โครงการนี้เป็นเพียงการส่งเสริมการเรียนรู้ในเทคโนโลยีและทางเทคนิคการทำนาให้กับเกษตรกร ระบบการเพาะปลูกยังเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว และยังใช้ปุ๋ยเคมี ในขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกรเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับสากลให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงระบบคือ **"เกษตรเชิงนิเวศ (eco-agriculture)"** ที่นำแนวทางแบบองค์รวม ภูมิประเทศ และระบบนิเวศมาใช้เพื่อการเกษตร มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม เพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกร เพิ่มมูลค่าในท้องถิ่น และให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการลดห่วงโซ่คุณค่า (short value chains) ช่วยให้เกษตรกรปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างยั่งยืน พร้อมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ ส่วนการพัฒนาและส่งเสริมเทคนิคการเกษตรมุ่งไปที่ความสมดุลของระบบการผลิตกับระบบนิเวศ การปรับปรุงบำรุงดินให้สมบูรณ์ ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรให้เหลือน้อยที่สุดหรือไม่ใช้เลย เพิ่มความหลากหลายของพันธุกรรมและใช้พันธุกรรมท้องถิ่นที่พัฒนาและปรับปรุงโดยเกษตรกร การจัดการน้ำในระดับไร่นาและการจัดการน้ำร่วมกันระดับลุ่มน้ำ การปลูกพืชผสมผสานและการจัดการแปลงที่เหมาะสม รวมถึงการนำใช้พลังงานยั่งยืนในแปลงการผลิต สิ่งนี้จะทำให้การเกษตรมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

ข้อวิพากษ์การดำเนินงานของรัฐบาลด้านการเกษตรต่อปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนี้รวมไปถึงนโยบายของภาครัฐในการมีแผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558 – 2593 ภายใต้วิสัยทัศน์ "ประเทศไทยมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและมีการเติบโตที่ปล่อยคาร์บอนต่ำตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน" เพื่อใช้เป็นกรอบนโยบายในระยะยาว (Long-term policy framework) ที่จะนำไปสู่การสร้างกลไกและเครื่องมือ ทั้งในภาพรวมและในภาคส่วนต่าง ๆ

สำหรับผลักดันการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรโดยตรงคือ ยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศด้านการเกษตร ปี พ.ศ. 2560-2564 โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มียุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเก็บกักและการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคเกษตร และยุทธศาสตร์ที่ 3 การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศด้านการเกษตร และร่างแผนปฏิบัติการด้านการเกษตรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2566–2570 ที่มี 5 แนวทางคือ แนวทางที่ 1 ยกระดับขีดความสามารถในการปรับตัวของเกษตรกรและภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร แนวทางที่ 2 มีส่วนร่วมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตลอดห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตรเพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระยะยาว แนวทางที่ 3 พัฒนาฐานข้อมูล องค์ความรู้ และสนับสนุนการสร้างความตระหนักรู้ถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความสำคัญในการปรับตัวและการมีส่วนร่วมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก แนวทางที่ 4 พัฒนาศักยภาพกำลังคนในภาคเกษตรและส่งเสริมความร่วมมือของภาคีเครือข่ายเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในทุกภาคส่วนและทุกระดับ และแนวทางที่ 5 ผลักดันและขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งยุทธศาสตร์ของปี พ.ศ.2560-2564 ได้ผ่านไปแล้ว โดยที่ยังไม่สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดการรู้รับปรับตัวของเกษตรกรได้ และร่างยุทธศาสตร์ฯ ปี พ.ศ.2566-2570 ที่กำลังจะดำเนินการก็ไม่ถูกสื่อสารถึงเกษตรกรให้มีส่วนร่วมในยุทธศาสตร์นี้

- สรุปแนวคิด เป้าหมาย บทบาท หรือบทเรียนการขับเคลื่อนของประชาชนในเรื่องนั้น ๆ เพื่อปูทางนำมาสู่

การขับเคลื่อน “เกษตรนิเวศ” เป็นช่องทางในการรับมือกับวิกฤติจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นการดำเนินการบนพื้นฐานสิทธิในการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในการสร้างอธิปไตยทางอาหาร เป็นการขับเคลื่อนที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้ความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์ในการสร้างการปรับตัวบนฐานของความมั่นคงทางอาหารและสร้างเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน รูปธรรมที่เกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ ดำเนินการ เช่น การวางแผนการเพาะปลูกให้เหมาะสม การจัดการการระบบการผลิตเพื่อลดความเสี่ยง เช่น เลือกชนิดพืช เปลี่ยนพันธุ์ เปลี่ยนช่วงเวลาเพาะปลูกที่เหมาะสม จัดการดินให้มีวัสดุคลุมดินป้องกันแสงแดด ปลูกพืชในพื้นที่หัวไร่ปลายนาเพิ่มขึ้น การพัฒนาระบบการจัดการน้ำในไร่นาเพื่อกักเก็บน้ำให้เพียงพอต่อการใช้ในการทำเกษตรตลอดปี การสร้างความหลากหลายของกิจกรรมในแปลงเกษตรทั้งเพื่อการบริโภคและการสร้างรายได้ การรักษาระบบนิเวศในแปลงเกษตรให้เกิดสมดุล การเกษตรแบบผสมผสานที่มีความหลากหลายชีวภาพและลดความเสี่ยง การใช้พลังงานหมุนเวียน การปฏิเสธเกษตรเคมี และ GMOs การพัฒนาพันธุกรรมพื้นบ้านให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ทนทานต่อความแห้งแล้ง อยู่ในร่มเงาได้ เป็นต้น

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.เรื่องเร่งด่วน : รัฐต้องพัฒนาให้เกิดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการพยากรณ์อากาศที่แม่นยำเพื่อเกษตรกร โดยได้วางแผนการเพาะปลูกให้เหมาะสม รับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ เช่น น้ำท่วม แล้ง ฝน เป็นต้น

2.รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมเกษตรนิเวศ ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อย ชุมชนท้องถิ่น และระดับประเทศ

3.รัฐควรมีกองทุนเพื่อการปรับตัวของเกษตรกรและชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนระบบเกษตรกรรมสู่เกษตรนิเวศ 2 ประเภท คือ 1) กองทุนเพื่อรับมือกับความเสียหายที่เกิดขึ้น และ 2) กองทุนสนับสนุนการปรับตัวไปสู่ระบบเกษตรนิเวศ (ทั้งสนับสนุนให้กำลังใจคนที่ทำอยู่แล้ว และส่งเสริมให้กับคนที่ต้องการปรับเปลี่ยน)

4.ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (อาทิเช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงพลังงาน กระทรวงมหาดไทย ฯลฯ) จัดทำแผนการปรับตัวและรับมือจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เกษตรนิเวศ โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร องค์กรภาคประชาสังคม ภาคการศึกษา องค์กรปกครองท้องถิ่น

5.การพัฒนาความรู้ งานวิจัย และนวัตกรรมเพื่อสนับสนุนเกษตรนิเวศ โดยความร่วมมือของนักวิชาการ สถาบันทางวิชาการ และเกษตรกร รวมทั้งสร้างนักวิจัยชาวบ้าน

6.สนับสนุนการพัฒนาพันธุกรรมเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยสร้างศักยภาพของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน ในการอนุรักษ์ และพัฒนาพันธุกรรมพืชและสัตว์ เพื่อสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพ

7.การเข้าถึงแหล่งน้ำของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน โดยการพัฒนาแหล่งน้ำ การกระจายระบบน้ำในไร่นา และการจัดการลุ่มน้ำ ที่มีส่วนร่วมและเป็นธรรม

8.การส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนในภาคเกษตร ควบคู่กับระบบเกษตรนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดการค้นคว้าวิจัย ทดลองการใช้พลังงานหมุนเวียนเพื่อการพึ่งตนเองให้มากขึ้น โดยสร้างช่างชุมชนด้านพลังงาน

9.การพัฒนากฎหมาย ระเบียบ มาตรการเพื่อให้เกิดการปรับตัวสู่ระบบเกษตรนิเวศ

10.กระจายอำนาจในทางนโยบาย โดยสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีนโยบายการรับมือจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยมีส่วนร่วมจากเกษตรกรและชุมชน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานระดับชาติ

11.คุ้มครองและสนับสนุนการคงอยู่ของพื้นที่เกษตรนิเวศที่มีคุณค่า เพื่อรักษาระบบนิเวศที่เปราะบาง และภูมิปัญญาวัฒนธรรมในการทำการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศในท้องถิ่น รวมทั้งยกระดับสู่มรดกชาติและมรดกโลก

12.ยกระดับเศรษฐกิจบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนเกษตรนิเวศ บนฐานความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ